

1994 NİSAN, 2000 KASIM VE 2001 ŞUBAT KRİZLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Serdar ALTINOK*
Murat ÇETİNKAYA**

Özet

Gelişmekte olan bir ülke konumundaki ülkemizde ekonomide oluşan dengesizliklerin giderilmesi amacı ile istikrar programlarına başvurulmaktadır. Bu programlarda mali sisteme işlerlik kazandırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve ekonomik programa güven unsurunun tesis edilmesi durumunda, programın başarılı olması ve makro ekonomik istikrarın sağlanması imkan dahilinde olacaktır. Yapılması gereken, Türkiye'nin gerçeklerini de göz önüne alınmak suretiyle, yapısal reformlara hız kazandırmak, toplumun tüm kesimlerinin desteğini ve katılımını sağlayarak toplumsal uzlaşma yoluyla ekonomik seferberlik ilan etmektir. Bu amaçla ülkemizde ortaya çıkan 1994 Nisan, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ve bunu sonucunda uyulamaya konan istikrar programlarının başarısı ve ekonomide yaratacağı makro ve mikro etkileri ülke ekonomisi açısından değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde zaman zaman başvuru istikrar programları o ülkede uygulamaya konulan programın uygulayıcılarının, yani siyasi otoritenin kararlılığı ile doğru orantılı olarak başarılı olur veya belli bir süre geçici rahatlama sağlayarak, siyasilere yeni politikalar için zaman sağlar. Oysa istikrar programları başarısız oldukça gelecekte o ülkenin vatandaşları arasında yöneticilere olan güven kaybolacağı için enflasyonist beklenti ve gelecekte her şeyin daha kötü olacağı beklentisi, ileride uygulanacak istikrara programlarını da başlamadan bitirecektir. Bu genellemeye dayanarak en son uygulamaya alınan istikrar programlarının başarı olası ülke açısından oldukça önemli görülmektedir.

5 Nisan 1994 İstikrar kararlarını ve sonra ortaya çıkan konjonktürde yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin birbirine yaklaştıran en önemli

* Doç.Dr. Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

** Arş.Gör.Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü.

nokta mali piyasalarda yaşanması olup, reel sektörü yakından ilgilendirmesidir. Bankacılık sisteminde, döviz, tahvil ve para piyasalarının en önemli özelliği, piyasalardaki ayarlamaların çok hızlı olması, böylece spekülasyon davranışlarına açık olmasıdır.

Oysa, mal piyasasındaki olaylar çok daha yavaş gelişmektedir. Şöyle ki, ihracat ve ithalatla uğraşan sektörler açısından ayarlamalar büyük ölçüde para ve döviz piyasasında oluşan dengelere bağlı olduğundan, para ve döviz piyasasının istikrarı son derece önemlidir.

Para ve döviz piyasalarının istikrara kavuşması, döviz ve faiz oranlarının 1,3,6 aylık vadeler için öngörülmesi, ihracat ve ithalat bağlantıları için son derece önemlidir. 5 Nisan, 2000 Kasım ve 2001 Şubat'ta alınan istikrar tedbirleri bu anlamda birbirine benzerlik göstermesi ve dolayısı ile kararlarından beklenen, hem para, hem döviz, hem de mal piyasalarında istikrarı hızlı bir şekilde sağlamasıdır.

Bir diğer deyişle, alınan istikrar önlemlerinin büyük bir kısmı enflasyon oranını makul seviyeye çekmeye yöneliktir. Kuşkusuz enflasyon ülkemiz açısından bir sorundur. Ancak, alınan tedbirlerin gerekçesi değildir. Yaklaşık olarak her üç krizde gerekçesi, mali piyasalarda baş gösteren krizdir. Önceliğin mali piyasalarda baş gösteren krizi önlemeye yönelik olması ve bunun için piyasaların daraltılması üzerinde de en fazla tartışılması gereken konulardan biridir.

Bu programların hedefi, enflasyonu hızla düşürmek Türk Lirasını istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözeterek sürdürülebilir bir temele oturtmak için geliştirilmiştir. Bu programlar bir taraftan ekonominin hızla istikrara kavuşturulması amaçlanırken, diğer tarafta istikrarı sürekli kılabilecek yapısal reformlar da gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

1994 Nisan Krizi Gelişmeler ve Değerlendirme

1986 yılında başlayan ve 1989 yılında daha da hızlanarak artan oranlarda ülkemizde iç talebe dayalı bir büyüme politikası izlenmesi ve büyümenin belirleyici etkenini de tüketimin oluşturması sorunları beraberinde getirmiştir. 1989-1993 döneminde yüksek oranlı ücret ve maaş artışıyla birlikte faiz ödemeleri kamu kesimi açıklarını hızlı bir artış süreci içerisinde sokmuştur. Gittikçe artan kamu açıkları bir yandan da kamu kesimini faiz döngüsü içerisinde sokmuştur.

Konsolide bütçe harcamaları hızla artarak, kamu kesimi açıklarının belirleyici olma özelliği kazanmıştır. Bütçe personel harcamalarının vergi gelirin oranı 1988 yılında %36 iken, bu oran 1993 yılında %64'e yükselmiştir. Ayrıca 1986-1987 yılında yoğun altyapı yatırımları nedeniyle artan kamu açıkları yüksek reel faiz içi borçlanma ile finanse edilmiştir. Bunun sonucunda 1988 yılında başlayarak faiz ödemeleri giderek artan oranlarda konsolide bütçe üzerine yük oluşturmaya başlamıştır.

1989-1993 yılları arasında yüksek oranlı ücret ve maaş artışlarıyla birlikte faiz ödemeleri, kamu kesimi açıklarının hızlı bir artış süreci içerisinde sokmuştur. Aşırı şekilde yükselen kamu açıkları bir yandan özel kesimin kullanılabilir fonlarını daraltırken, diğer taraftan faiz oranlarını yükselterek kamu kesimini bir faiz döngüsü içerisinde sokmuştur. İç borç anapara ve faiz ödemelerinin vergi gelirine oranı 1989 yılında %58 iken, 1993 yılında %104'e yükselmiş, vergi gelirlerimiz iç borç faiz ödemelerini karşılayamaz hale gelmiştir. Kamu kesimi açıklarını azaltıcı tedbirleri alınmadan sermaye girişi hızlandırılmıştır. Kısa vadeli sermaye girişinin hızlanması bir yandan ithalatın finanse edilmesini kolaylaştırarak ithalatın artışını hızlandırmış, diğer yandan Türk Lirası reel olarak değer kazanmaya başlayarak ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak dış ticaret açığı 1993 yılında 14 milyar dolara yükselmiş, cari işlem dengesi 6.4 milyar dolar açık vermiş ve ihracatın ithalatı karşılama oranı 1993'de %81 iken, 1998 yılında %52 ye gerilemiştir.

O dönemlerde finans sektörü üzerinde önemli sorunlar ortaya çıkması, 1980 dönemlerinden farklı olarak bankacılık kesimi ağır bir dış borç yükü altında kalmıştır. Banka dışı özel kesimde, hane halkları da dahil olmak üzere borçludur ve borcu döviz cinsindedir. 1993-1994 yıllarında sorun faizlerin düşük olması değil aksine yüksek olmasıdır. En önemli sorun döviz kurunda ortaya çıkan belirsizliklerdir. Bu da toplumsal bir huzursuzluğun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Sonuçta, cari işlemler açığının artması, artan dış ticaret (ithalat yönünde) ve faiz oranları ortaya çıkması ve kısa vadeli dış borçlar tüketime dayalı bir büyüme ortamı içerisinde geleceği parlak olmayan bir ekonomik yapı oluşmuştur. Ekonominin iç ve dış dengelerindeki hızlı bozulma ciddi bir programın bu bozulmanın daha da artmasını önlemek amacıyla uygulanmasını zorunluluk haline getirmiştir. Özellikle bu zorunluluğun ortaya çıkmasında diğer bir nedende yada daha da önemlisi 1970 yılından beri ülkeyi yönetmek amacıyla görev başına gelen hükümetlerin uygulamış oldukları yanlış politikalarından kaynaklanmaktadır. Hükümetlerin ciddi bir üretim planlaması ve vergi reformu yapmadan ekonomide genel verimliliği yükseltici maddi ve özellikle beşeri sermaye altyapılarının geliştirmeye alıştırmadan görece fiyatlarla oynayarak bazı dengeleri oluşturmaya çalışmışlardır. Bu uygulanan politikalar sadece bu günü kurtarmak amacı ile ortaya çıkan popülist politikalarlardır. Bunun sonucunda üretim kapasitesi frenlenirken, kaynakların tüketim yada israf alanına pompalanmakta ve bunun sonucunda enflasyon oranının artışına sebebiyet vermiştir.

5 Nisan İstikrar Programı ve Kısa Vadede Sonuçlar

Kamu Maliyesi, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği:

Kamu gelirini artırıcı tedbirler yürürlüğe konularak, kamu harcamalarını kısılması yönünde tedbirler alınmıştır. Temel amaç olarak devlet harcamalarının

verimli ve etkin bir şekilde kullanma gereği üzerinde durulmuştur. Bütçe açıklarını kapatmak için borç alınıp daha sonra alınan borcunu faizin ödenmesi döngüsüne son verilecektir.

5 Nisan 1994 kararlarının en önemli hedeflerinden birisi bir yandan kamu gelirlerini arttırmakla öte yandan kamu giderlerini mümkün olduğu ölçüde azaltmaktır¹⁷.

Programda Nisan-Haziran döneminde 16,3 Trilyon TL ilave gelir sağlanması, bütçe harcamalarında 22 Trilyon TL tutarında kısıntıya gidilmesi, bütçe açığında 38 Trilyon TL iyileştirme gerçekleştirilmesi ve bütçe açığının üç ay içerisinde 1trilyon TL'ye indirilmesi hedeflenmiştir.

Yıl bazında konsolide bütçenin finansman ihtiyacındaki azalma 100 trilyon TL civarındadır. Bugünkü faizlerde bu gelişme 1995 yılında 200 trilyon TL, 1996 yılında ise, 400 trilyon TL tasarruf sağlanacaktır. 1994 yılı sonu itibarıyla kamunun iç borç stoku yılından beri ilk defa 40 trilyon TL'ye düşecektir yani borç faiz kur döngüsü kırılacaktır.

Döviz Kuru, Ücret ve Fiyat Politikası

Döviz kurunun hedeflenen enflasyon oranı ile ahenk içerisinde gelişmesini sağlamayı amaçlayan bir kur politikası izlenecek ve spekülasyon hareketlerine izin verilmeyecektir. Özel sektör ve işçi kesiminin orta vadede kendi çıkarlarına olacak bir fiyat ve ücret disiplininin kabul etmeleridir. Bu işlemler programda belirlenen ilkelere göre yapılacaktır.

Programda, döviz kuru, ücret ve fiyat politikalarına ilişkin önlemler istikrar programında, uluslararası piyasalarda güven sağlanması, rezervlerin güçlenmesi ve ödemeler dengesinin iyileşmesi, döviz kurunun hedeflenen enflasyon oranı ile uyumlu bir şekilde belirlenmesi, spekülasyon hareketlerine izin verilmemesi, KİT ürünleri fiyatlarına 6 ay süre ile arttırılmaması şeklinde belirtilmiştir.

Merkez Bankası ve Bankacılık Kesimi ile İlgili Önlemler

Merkez Bankasının parasal büyüklükler üzerinde kontrolü artırabilmek için, mevcut münzam karşılığı ve disponibiliteler uygulamaları yeniden düzenlemeye gidilerek Merkez Bankası daha özerk bir yapıya kavuşturulması amaç edinilmiştir.

Program sonucunda Merkez Bankasının hazineye ve diğer kamu kuruluşlarına verdiği kredilerde sınırlamalar getirilmiştir. Bunun sonucunda, 1995 yılında hazinenin bütçe ödemelerindeki artışı %12 kadar kısa vadeli avans kullanabilmesi kararı alınmış ve bu oranın 1998 yılına kadar kademeli olarak %3'e kadar düşürülmesine karar verilmiştir. 1995 yılı ilk aylarında hazine Merkez

¹⁷ İlker Parasız, Kriz Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, İkinci Baskı, Syf:307, Bursa 1996.

Bankasında kullandığı kısa vadeli avansı bir önceki yıla göre %79 oranında azaltmıştır.

Bankalardaki tasarruf mevduatlarının hepsi devlet güvencesine bağlanmıştır. 5 Nisan 1994'de 244 katrilyon TL olan TL mevduatı 1994 yılı sonunda 557 trilyon TL'ye, 6 Ekim 1995 te 958 trilyon TL'ye ulaşmıştır. 1994 Ocak ayında 18,1 milyar dolar olan döviz tevdiat hesabı Nisan ayında 12,9 milyar doları geçmiş ve mali piyasalarda istikrarın sağlanması ile 1994 yılı sonunda 16,4 milyar dolara ve 6 Ekim 1995 tarihi itibarıyla 21,9 milyar dolara yükselmiştir.

Program neticesinde enflasyonist beklentiler kınılmasıyla mevduat faiz oranlarında 5 Nisan sonrasında %100 civarında olan 3 aylık mevduat faiz oranları %68 seviyesine inmiştir. Bu olumlu gelişmeler sonucunda piyasadaki para arzı hızla yükselerek ve M1 1994 yılı Nisan ayında 128 trilyon TL'den 1994 yılı sonunda 239 trilyon TL'ye ulaştığı görülmektedir.

Dış Ticaret

Dış ticarete temel politika olarak yurtiçi talebi kısarak, yurtdışı talebin artırılması yoluyla dengelenecek bu yolla üretim, istihdam ve döviz gelirleri arttırılacaktır. Türk Eximbank Kredi ve Sigorta Programlarını 1994 yılında da kapsamını genişleterek uygulama devam ederken Eximbank 1 milyar dolar kaynak tahsis edilecektir. Yatırımların artırılması amacıyla yabancı sermayenin hızlandırılması için ortam yaratılacaktır.

Programa bağlı olarak Eximbank'a aktarılan kaynakların artırılması sonucu, Eximbank tarafından kullanılan toplam ihracat kredisi 56 trilyon TL dir. Eximbank tarafından sağlanan döviz cinsinden kısa vadeli ihracat kredisi 1993 yılında 18 milyon dolarken, 1994 yılında 57 milyon dolara yükselmiştir. 1995 yılı Ocak-Eylül döneminde Eximbank tarafından 91,2 trilyon TL tutarından ihracat kredisi kullanmıştır. 1993 yılında 15,3 milyar dolar olan ihracat program sonucu 1994 Haziran ayından itibaren artış eğilimine girmiş yıl sonunda 18,1 milyar dolara ulaşarak program hedefi % 6,8 oranında artmıştır. Dış ticaret açığı %63,3 oranında azalmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı %72,8 yükselmiştir. 1995 yılında devalüasyona bağlı olarak ihracat artışındaki olumlu gelişmeler devam etmiş ve ihracat Ocak-Temmuz dönemi itibarıyla 1994 yılının aynı dönemine göre %27,2 oranında artarak 11,7 milyar doları, ithalatta %47,4 oranında artarak 18,3 milyar dolara ulaşmıştır. Anlaşılacağı üzere programın en önemli katkısı dış ticaret üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Üretim ve İstihdam

İstikrar programı ile birlikte 1994 yılının ilk çeyreğinde %6 oranında artan imalat sanayii üretimi, yılın ikinci çeyreğinde %12 oranında ve yıl sonu itibarıyla %8 oranında gerilemiştir. İmalat sanayinde oluşan üretimdeki gerileme iç talepteki gerilemenin yanı sıra, radikal kararların getirdiği uyum ihtiyacı sonucunda üretim, yatırım ve ihracat kararlarının belirli bir süre ertelenmesine

sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda 1994 yılının ilk çeyreğinde kapasite kullanım oranı %76 iken ikinci çeyreğinde %67'ye düşmüştür. Reel sektörde kısmi olarak bir kriz ortaya çıkmıştır. 1994 yılındaki kapasite kullanım oranı 1993 yılındaki % 80 seviyesinden %73'e gerilemiştir. İstikrar programı sonucunda talep ve üretimdeki düşüşe bağlı olarak istihdam oranında da bir daralma ortaya çıkmıştır. 1994 yılındaki işsizlik oranı %8,4'e yükselmiştir.

5 Nisan kararlarının en önemli hedeflerinden birisi, bir yandan kamu gelirlerini arttırırken öte yandan kamu giderlerini mümkün olduğu ölçüde azaltmaktır. 1993 ve 1994 yılı Ocak-Ağustos döneminde kamu gelirlerinde %113 artış görülürken, kamu giderlerinde %89,8 oranında artış görüldüğü söylenebilir. Bu da kamu gelirlerinin harcamaları aşması önemli bir gelişmedir¹⁸.

2000 Kasım Krizi ve Kriz Üzerine Değerlendirme

2000 Kasım krizine değinmeden önce, 9 Aralık 1999 tarihinde Merkez Bankasının "2000 yılı enflasyon düşürme programı: Kur para politikası uygulaması" üzerine kısa bir değerlendirmeye gidilmesi daha uygun olacaktır.

9 Aralık 1999 Tarihli Niyet Mektubu ve İstikrar Programı

a- Programın Amacı

9 Aralık 1999 tarihinde verilen ve 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Kurulu tarafından onaylanan niyet mektubunda, 2000-2002 döneminde uygulanacak para ve kur politikalarının çerçevesi çizilmiştir. Para ve döviz kuru politikaları iki düşünce ışığında yönlendirilmiştir.

Birincisi, enflasyonun indirilmesi ve faiz oranlarında hızlı düşüş, para ve döviz kuru gelişmelerinin daha çok önceden tahmin edilebilir hale getirilerek, yerli ve yabancılar için finansal yatırımın değeri üzerindeki belirsizliğin azaltılmasını gerektirmektedir. Bu, döviz kuru politikasında daha fazla ileriye dönük taahhütlere doğru bir değişikliği gerektirmektedir. İkinci olarak, son yıllarda pek çok gelişmekte olan piyasa ekonomisini etkilemiş bir sorun olan enflasyonun düşürülmesi için uygun olsa da uzun vadede gereksiz katılıklara yol açabilecek para ve döviz kuru politikasına sıkışıp kalmaktan sakınılması gereği vardır. Bu nedenle, döviz kuru rejiminden şeffaf ve önceden ilan edilmiş bir çıkış stratejisine ihtiyaç bulunmaktadır¹⁹.

b- Uygulanacak Para ve Kur Politikaları

Bu düşünce ışığında ilk defa bir istikrar programı, enflasyon sorununa bu kadar kararlı ve belirleyici bir yaklaşımla hazırlanmış bulunmaktadır. Bu yaklaşımın

¹⁸ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul-1994, s:219.

¹⁹ Niyet Mektubu (9 Aralık 1999 Tarihli)

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html>, 10.01.2001

sonuçları neticesinde, Merkez Bankası para ve kur politikalarında geçmişteki uygulamalarından çok farklı yöntemleri benimsemiştir.

Bu çerçevede yürütülen para ve kur politikalarının ana hatları şöyledir:²⁰

□ 1 ABD Doları + 0,77 Euro olarak alınan kur sepetinin değeri 1 Ocak tarihinden itibaren bir yıllık süreyi kapsayacak şekilde günlük olarak açıklanmıştır. T.C.

□ - Merkez Bankası, 2000 yılında kur sepeti artış oranını yüzde 20 olarak, yıl sonu TEFE artış hedefi ile uyumlu bir şekilde belirlemiştir. Böylece kronik enflasyondan kaynaklanan ve enflasyonist süreci besleyen bekleyişlerin kırılması ve belirsizliklerin en aza indirilip buna ait maliyetlerin azaltılması hedeflenmiştir.

□ Program süresince iki farklı kur rejimi uygulanması benimsenmiştir. Döviz kuru politikası Ocak 2000-Haziran 2001 dönemini kapsayan 18 aylık sürede "enflasyon hedefine yönelik kur sepeti"; bunu izleyen ikinci 18 aylık dönemde ise (Temmuz 2001- aralık 2002) "kademeli olarak genişleyen band" çerçevesinde yürütülecektir. 1Temmuz 2001'de uygulanmaya başlayacak bandın toplam genişliği 31 Aralık 2001'de yüzde 7,5'e, 30 Haziran 2002'de yüzde 15'e ve 31 Aralık 2002'de de yüzde 22,5'e yükseltilecektir.

□ IMF ile yapılan Stand-by anlaşması çerçevesinde belirlenen para politikası, T.C. Merkez Bankası bilançosundaki temel büyüklükler itibariyle izlenecek ve 1999 yılı sonundan başlayarak her üç ay sonu itibariyle bu büyüklüklere ilişkin veriler performans kriterlerine esas tutulacaktır.

□ Buna göre, bilançodaki "net iç varlıklar" kalemi değerlendirme hesabındaki değişimin etkisi hariç, eksi 1.200 trilyon Türk Lirası olarak belirlenmiş ve 2000 yılı boyunca sabit tutulmuştur. Ancak bu kaleme her bir çeyrek içinde önceki üç ayın sonundaki para tabanı büyüklüğünün, artı-eksi yüzde 5'inin belirlediği maksimum sapma sınırlarının oluşturduğu bir band içinde hareket etme imkanı tanınmaktadır. Bu esneklik dönem içinde faizlerin ani ve aşırı hareketliliğini önlemeyi amaçlamaktadır.

2000 yılı ile başlayan süreçte, Merkez Bankası'nın nihai hedefinin fiyat istikrarı olduğu şeklinde belirlenmiş ve bu doğrultuda yeni stratejiler benimsenmiştir. 1990 yılından bu yana kurula dayalı politikalar izleyen Merkez Bankası'nın, geçmişteki uygulamalarından çıkardığı dersler ve istikrarsızlık unsuru haline gelen enflasyon sorununu hedef alan bir çerçevede para ve kur politikasını

²⁰ Yıllık Rapor, 1999, "Enflasyonu Düşürme Çerçevesinde Para ve Kur Politikaları", <http://www.tcmb.gov.tr>

yine kurala dayalı politikalar anlayışıyla şekillendirmiştir. Bu kapsamda, 3 yıllık enflasyonla mücadele ve yeniden yapılanma programında, Merkez Bankası politikalarında farklı yaklaşımlar; nihai hedeflerdeki değişim ve enflasyon hedeflemesi, ara göstergelerdeki değişim ve yeni para arzı göstergeleri, kur politikasındaki değişim ve band sistemi konularında ortaya çıkmıştır.

T.C. Merkez Bankası 1990'lı yıllara kadar iktisadi istikrarın sağlanmasında büyük rol üstlenmiştir. Bunlar, ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, ödemeler dengesinin sağlanması ve kamu kesiminin finansmanı olarak ifade edilebilir. Ancak iktisadi istikrara yönelik bu görevlerin yerine getirilmesi sırasında, Merkez Bankası'nın bir parasal otorite olarak bağımsız olmayışının yarattığı olumsuzluklar ifade edilen dönemde istikrarsızlığın kaynağı olur hale gelmiştir.

Dünya literatüründe de aynı yıllarda yoğun bir biçimde tartışılan bu konular, yeni dünya ekonomik yapısı içerisinde, merkez bankalarının konumunu ve görevlerini farklı bir yere taşımıştır. Günümüzde hem akademisyenler hem de merkez bankacılarının üzerinde uzlaştıkları, yaygın kabul gören görüş, uzun dönem fiyat istikrarının sağlanması ve korunmasının para politikasının, birincil hedefi olması gerektiğidir²¹

Türkiye ekonomisinin uzun süreli enflasyonist ortamının yarattığı ekonomik belirsizlikler ve uluslararası sermaye akımlarının yarattığı para talebindeki istikrarsızlıklar Merkez Bankası'nın görevlerinin yeniden belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Böylece para politikasında fiyat istikrarına yönelik bir yapıda enflasyon hedeflemesi gündeme gelmiştir. Enflasyon hedeflemesi rejimi; Merkez Bankası'nın nihai hedefi olan fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla yönelik olarak, para politikasının makul bir dönem için belirlenen sayısal bir enflasyon hedefi ya da hedef aralığına dayandırılması ve bunun kamuoyuna açıklanması şeklinde tanımlanabilen para politikası uygulamasıdır²²

Enflasyon hedeflemesiyle, para politikalarının izleyeceği yolun ekonomideki bütün birimlerin haberdar olmasını sağlayacak bir şekilde şeffaflık, güvenilirlik öngörülebilirlik özelliklerini sağlayacak karar mekanizmalarını oluşturma amacı güdülmektedir. Bu amaca ulaşmada, enflasyon hedeflemesinin temel koşulları şunlardır²³

- Enflasyona ilişkin orta vadeli rakamsal hedeflerin önceden kamuoyuna açıklanması,

²¹ Carluccio Bianchi, *The New Political Economy of Central Banking*, <http://www.ceel.gelso.unith.it/events/monetary/Bianchi.html>, 05.01.1999.

²² Melike Alparslan, Pelin Ataman Erdönmez, *Enflasyon Hedeflemesi*, Türkiye Bankalar Birliği, Aralık 2000, <http://www.tbb.org.tr>, 10.12.2000.

²³ Gazi Erçel, *Enflasyon Hedeflemesi Konulu Açış Konuşması*, 19 Ekim 2000, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000>.

- Diğer nominal hedefler bir tarafa bırakılarak, fiyat istikrarının para politikasının tek hedefi olarak kabul edilmesi,
- Para politikası stratejisinde şeffaflığın artırılması, para otoritelerinin planları, hedefleri ve kararları hakkında kamuoyunun ve piyasaların bilgilendirilmesi,
- Hem kurumsal hem de operasyonel anlamda bağımsız bir merkez bankasının varlığı,
- Uygun politika araçlarının geliştirilmesi, para politikasının aktarım mekanizmasının iyi anlaşılması ya da en azından orta ve uzun dönemli enflasyon öngörüsü için güvenilir bir modelin geliştirilmesi.

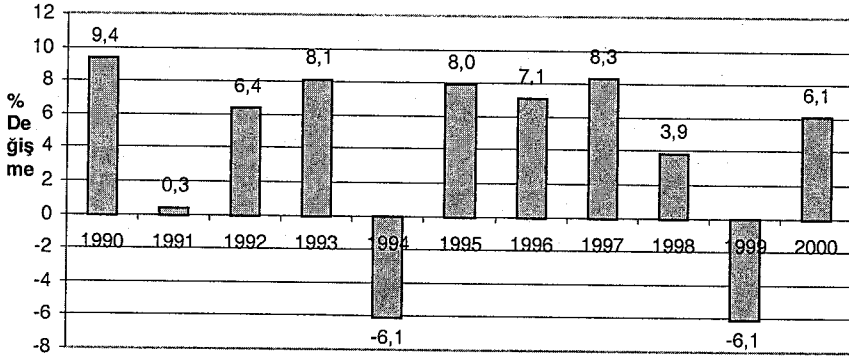
9 Aralık 1999 tarihinde verilen ve 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Kurulu tarafından onaylanan niyet mektubunda 2000-2002 döneminde uygulanacak para ve kur politikasının çerçevesi çizilmiş ve bu çerçevede enflasyonun indirilmesi, faiz oranlarında hızlı düşüşün sağlanması ve döviz kurundaki belirsizliğin ortadan kaldırılması temel amaç edinilmiştir.

2000 yılı Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler

2000 yılı ekonomik hedefleri itibarıyla iddialı bir yıldır. 1999 yılı Aralık ayı sonunda Türk hükümeti ile IMF arasında stand-by programı imzalanıp, bu projenin uygulanmaya başlaması sonrası, Türkiye Ekonomisinde gelişmeler yaşandıysa da 2000 yılını kriz ile kapatmıştır.

1999 yılı Aralık ayı sonunda yapılan stand-by anlaşması sonucu ekonomimizde kımıldama olsada bir takım sekmeler olmuştur. 2000 yılında Türkiye ekonomisi yüzde 6.1 oranında büyümüştür. 1999 yılında enflasyonla mücadele programları ve yaşanan depremin etkisiyle Türkiye ekonomisi yüzde 6.1 oranında küçülmüştür. 2000 yılında uygulanmaya başlanan ekonomik programla birlikte hazinenin sağlamış olduğu dış krediler kamunun iç piyasada sahip olduğu dışlama (crowding out) etkisi azalmış ve bunun sonucunda faiz oranları yılın ilk aylarında %35-40 civarına inmiştir. Faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak, ülke ekonomisi 2000 yılında %6,1 oranında büyümüştür.

Tabloda görüldüğü üzere 1994 yılındaki düşüşten sonra tekrar büyüme gözlenmektedir. GSMH 1997 yılında sonra düşme trendine girmiş. 1998-1999 yılında negatif olmuş. 2000 yılında artış kaydedilerek 2000 yılında GSMH büyüme hızı 6,1'e yükselmiştir.

www.die.gov.tr

Sektörel bazda GSMH'daki gelişmeleri incelediğimizde, 2000 yılının ilk dokuz ayında tarım sektörü katma değeri %1,8, sanayi sektörü katma değeri %5,7, hizmet sektörü katma değeri ise, 8,1 oranında artmıştır. 2000 yılının üçüncü çeyreğinde imalat sanayi katma değeri artış hızı bir önceki yılın artış hızı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,9 artmıştır. Bu yüksek oranlı artış iç talepteki canlılığın yanı sıra geçen yılın aynı döneminde yaşanan deprem felaketinin etkisiyle imalat sektörü üretiminin yüksek oranlarda daralması önemli bir rol oynamıştır.

2000 yılının ilk dokuz ayında ithalatta yaşanan canlanmanın etkisiyle ticaret ve ithalat vergisi kalemlerindeki sırasıyla yüzde 11,1 ve yüzde 27,7 oranındaki artışlar hizmetler sektöründe yılının ilk dokuz ayında yüzde 8,1 oranında büyümesinde belirleyici olmuştur. Yine bu dönemde ulaştırma sektöründe yüzde 4,4 inşaat sektöründe katma değer ise yüzde 3,6 oranında sağlanmıştır.

TABLO 4: GSMH Sektörel Büyüme Hızları

(1987 Fiyatlarıyla)

	1997	1998	1999	2000
TARIM	-2,2	9,6	-5,6	4,1
SANAYİ	10,2	1,8	-5,1	5,7
HİZMETLER	9	7,9	-8,3	8,8
İNŞAAT	5	0,3	-12,5	6,3

Kaynak: DİE.

Parasal büyüklükler ve mali piyasalardaki gelişmeler için 2000 yılından itibaren başlayan ve üç yıl süre ile uygulamaya konan para programının on sekiz aylık döneminde para yaratımı dış kaynak girişimine bağlanırken, TL ve döviz piyasalarındaki geçiş dengeleme rolü faiz oranlarına bırakılmıştır.

14 Kasım 2000 yılında Arjantin'de ortaya çıkan olumsuzluklar (kredi notunun) küreselleşmeye bağlı olarak, Türkiye'de yatırım yapan kurumlar, Türkiye'ye açılan kredileri durdurarak değerleri düşen teminatların tekrar talep etmişlerdir. Bir yandan da para programının tasarlanma şekli nedeniyle Merkez Bankasının net dış varlıklarında meydana gelen daralma piyasadaki TL likiditesinin daralmasına neden olmuştur.

Kasım ayında bu olumsuz gelişmelere rağmen, para programında çıpa görevi üstlenen ve enflasyonist beklentileri etkilemede kullanılan döviz sepeti artış oranında sapma gerçekleşmemiş ve varılması gereken hedeflere ulaşılmıştır. Kasım ayında 1 Dolar + 0,77 Euro'dan oluşan sepetin aylık artış oranı yüzde 1,0 olarak gerçekleşerek program çerçevesinde kalmıştır.

Para Programı Performans Kriterlerindeki Gelişmeler

	Ocak	Haziran	Eylül	Ekim	Kasım
Kur Sepeti % Değişimi (1USD=1,77EUR)					
Hedef		2,1	1,7	1,3	1,0
1,0					
Gerçekleşme¹	2,1	1,7	1,3	1,0	1,0
Net İç Varlıklar (Trilyon TL)					
Hedef	-	-1.200,0	-1.200,0	-	-
Gerçekleşme²	-1.164,4	-1.295,1	-1.164,4	-1.036,1	1.938,8
Net Uluslararası Rezervler (Milyar USD)					
Hedef	-	12,75	12,75	-	-
Gerçekleşme (cari dolar kuruna göre)	16,4	17,6	17,6	17,8	15,9

¹ Haziran Net İç Varlıklar gerçekleşmesi ayın son beş iş günü ortalaması, diğerleri ayın son Cuma günü rakamıdır.

Kasım ayında NİV gerçekleşmesinde ay sonu değeri esas alınmıştır.

² 2000 yılının ikinci çeyreği için gösterge taban değerleridir.

2000 yılı borçlanma stratejilerinde büyük ölçüde sapmalar ortaya çıkmıştır. 1994 yılında 800 trilyon TL olan iç borç stoku 1999 yılında 23 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Rakamlar iç borçlanmanın sürdürülemez boyutlara ulaştığı açıkça ortaya koymaktadır.

Enflasyonun süregelen bir yapıda kronikleşmesi ve iç borç stokunun oldukça artması toplumda Türk lirasına olan güveni zedeleyerek para ikamesinin gündeme gelmesine yol açmış ve döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat içindeki payı 1990 yılında %25 oranından, 1994 yılında %42 seviyelerine

yükselmiştir. Bu olumsuz gelişmeler para politikasının etkin şekilde uygulamasını zorlaştırmıştır.

2000 yılında TL, reel olarak dolar karşısında %2,9 oranında değer kaybederken, çapraz kurlarda DM aleyhine yaşanan gelişmeler sonucunda, DM karşısında %11,8 oranında değer kazanmıştır. Dış ticaret sepeti (1 DM + 0,38 \$) karşısında ise yüzde 5,1 oranında değer kazanmıştır. Söz konusu değer kazancı ihracatçılar açısından özellikle Avrupa pazarında önemli rekabet dezavantajının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2000 yılında büyüme hedeflerinde istenen oran tutturulmasına rağmen Türkiye'nin 1990 yılında 2,710 dolar olan fert başına milli gelir, 2000 yılı sonunda 3,060 dolara ancak ulaşabilmiş, bu un yanında gerekli tedbirler alınmadığından 2001 yılında 2,600 dolar seviyelerine kadar inmiştir.

Kasım Krizinin Nedenleri ve Kriz Sonrası Oluşum

Kasım krizinde daha önceleri, faiz , döviz ve enflasyon gibi temel kriterlerden krize yönelik sinyallerin alınmasına rağmen gerekli önlemlerin devreye sokulmaması krizin ortaya çıkmasında başrol oynamıştır. Krizin ortaya çıkmasında tetiği ise bazı orta büyüklükteki bankaların program çerçevesinde faiz hadlerinin daha da düşeceği beklentisi kısa vadeli kaynaklarda orta vadeli pozisyonlar alması büyük etken olmuştur. 2000 yılı başlarından itibaren gecelik faizlerde artan dalgalanmalar finansal piyasalarda baskı ve daralmaya neden olmuştur. Bu da krizi k açınılmaz bir hale getirmiştir.

Yapısal tedbirlerin zamanında alınmaması, cari işlemler dengesinde açığın büyümesi, özelleştirmenin gecikmesi ve bunun sonucunda özelleştirmeden beklenen kaynağın elde edilememesi, sonucunda faizlerin, özelliklede kasım ayında artmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda reel ekonomide sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Ekonomi durgunluk ve daralma içerisine sürüklenmiştir. Bu gelişmeler sonucunda likidite sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Likidite sıkıntısı sonucunda oluşan aşırı dolar talebi Merkez Bankasının döviz rezervleri baskı altına alınmıştır. Buna bağlı olarak 22 Kasımdan sonra Merkez Bankasının döviz rezervlerinde önemli ölçüde azalmalar meydana geldiği görülmektedir.

TCMB'nin Haftalık Altın ve Döviz Rezervi, Milyon Dolar

Tarih	Brüt Rezervi	Altın Brüt Döviz Rezervi
06.10.2000	1010	24530
13.10.2000	1010	24839
20.10.2000	1010	24239

27.10.2000	1010	23249
03.11.2000	1010	24256
10.11.2000	1010	23583
17.11.2000	1010	24433
24.11.2000	1010	21583
01.12.2000	1010	18942
08.12.2000	1010	19624
15.12.2000	1010	19823
22.12.2000	1009	19934
29.12.2000	1009	19635

Kaynak: TCMB.

Özellikle 17.11.2000 tarihinden sonra döviz rezervlerinde azalmalar meydana gelmiştir. İki haftada brüt döviz rezervi 24,4 milyon dolardan 18,9 milyar dolara inmiştir.

Veriler görülmektedir ki ki, kriz gelmeden sinyallerini göstermiş ve 22 Kasım 2000 de patlak vermiştir. Aslında bu veriler belli olsa dahi krizin tam tarihinin bilinmesi mümkün değildir. Ancak, krizin bilinen bir zaman diliminde çıkacağına bilinmesi, krizin özelliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir.

2000 yılı enflasyonu düşürme programının aksayan yönleri

Krizin ana nedeni 1999 yılında karara bağlanan enflasyonu düşürme programında ortaya çıkan aksaklıklardır. Bir defa ekonomide uygulamaya konan bu programın başarısı tamamen güve sorununa dayandırılmıştır. Programın başarısını daha önemli olan ekonomik kriterler yerine güvene dayandırılması büyük bir yanlışlığı beraberinde getirmiştir.

Ekonomide yapısal düzenlemelerin zamanında yapılamaması veyahut yapılamaması diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Programda, sosyal güvenlik reformunun, tarım sektöründe ve bankacılık sektöründe gerekli düzenlemelerin yapılamaması ve özellikle özelleştirmede hız verilmesi kararından uzaklaşılması ve sonuçta özelleştirmeden sağlanacak olan kaynağın elde edilememesi programın işleyişinde aksamalara neden olmuştur. Yapısal düzenlemenin en önemli noktası olan özelleştirme en fazla kaynak sağlanacak kalem olarak ele alınmıştı fakat 2000 yılı ortalarına doğru özelleştirmenin hedeflerine varılamayacağı belli olmuştur.

2000 yılındaki programın temel amacı isminden de anlaşılacağı üzere enflasyonu düşürme programı idi. Bu amaçla programda çözülmesi gereken temel sorun olarak enflasyon ele alınmıştır. Özellikle 25 yıldır çözülemeyen bir problem olması bunun önemini bir kat daha artırıyordu. Enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamı gerek yurtiçi gerekse yurtdışından yapılacak olan yatırımları olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca dalga ve kronik enflasyon milli paramıza olan

güveni azaltmakta ve Türk lirası faizlerin yüksek reel seviyelerde seyretmesine sebebiyet veriyordu. Bu amaçla 2000 yılı içerisinde TEFE ve TÜFE oranları belirlenmiştir. Fakat bu belirlenen TEFE ve TÜFE oranları daha 2000 yılı başında beklenenden çok daha yüksek oranda çıkması programa olan güven azalmasına neden olmuştur.

Programın aksayan başka bir yönü de, programın önemli dayanağı olan kur politikasıdır, yani döviz kurunun nominal çıpa olarak kullanılması, programın başarısızlıkla sonuçlanmasında en önemli etkenlerden biri olmuştur. Özellikle nominal çıpa siteminin uygulanan bir çok ülkede başarısızlıkla sonuçlanması krizi beraberinde getiriyordu. Enflasyon beklenenden çok yavaş düşmesi ve programın giderek döviz kuru çıpasına daha çok dayanması, program konusunda başarısız olma duygusunu arttırdı.

Programa başka bir eleştiri ise, para arzını doğrudan döviz girişine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Programın başarısı doğrudan sermaye girişimine bağlanması ve beklenen sermaye girişinin gerçekleşmemesi ve özelleştirme gelirlerin beklenenin altında olması, net dış varlıklara göre belirlenen parasal tabanın artışı sınırlı kalmasına ve bu gelişme de piyasaya yeterince likidite verilmemesine yol açmıştır.

Diğer bir yapısal sorun bankacılık sektöründe ortaya çıkmaktadır. Program çerçevesinde bankacılık sektörünün yeniden yapılanma ile uygun görülen düzenlemelerin yapılması gerekiyordu. Fakat kamu bankalarında dahil olmak üzere bankacılığın yeniden yapılanma girişimleri hep batık banka sayısının çok yüksek olduğu ve sistemin sanıldığından da zor durumda duygusunu yarattı. Bankacılık kesimini en azından döviz ve vade uyumluluklarına karşı denetlemek üzere konulan bazı kuralların da uygulanmadığı ortaya çıkmıştır²⁴.

Bu olumsuz durumlara bağlı olarak özellikle de cari dengede açıklar büyümüştür. Bu açığın kapatılabilmesi içinde yabancı yatırımların artması gerekiyor idi. Ancak Türkiye'de 2000 yılı içinde gelen yabancı yatırım beklenenin çok altında gerçekleşmiştir. Daha da kötüsü ülkeye yeni yabancı yatırımların çok düşük düzeyde olmasının yanında mevcut olan yabancı yatırımcılarda yatırımlardan da vazgeçer oldular. 2000 yılında net doğrudan yabancı yatırım 112 milyon dolarda kaldı. Krizde yabancıların ülkemize karşı olan bakış açısı büyük etken olmuştur²⁵.

Sonuç olarak, 2000 yılında izlenen programın en hassas noktasını kur politikası oluşturmuş ve bu politikada gerekli revizyonun zamanında gidilmediği için program başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu durum 2001 yılı programını ister istemez olumsuz yönde etkileyecektir. Merkez Bankasının açıklamış olduğu kur ve

²⁴ Ercan Uygur, Krizden Krize Türkiye Ekonomisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bil. Fak. Syf110 Ankara 2001

²⁵ Ercan Uygur, a.g.e Syf 11

para programı son derece önemli olmakla beraber başarı şansının kaybedilmesinin başlıca nedeni, mali disiplinin sağlanamaması ve toplumun topyekün desteğinin alınmamasından kaynaklanmaktadır. Toplumun desteğinin alınmamasının en büyük etkeni ise, programın politika ve araçları belirlenirken Türkiye gerçekleri kesinlikle dikkate alınmamıştır.

2001 Şubat Krizi ve Gelişmeler

Şubat krizinin ortaya çıkmasındaki en büyük etken sürdürülemez iç borç dinamiği ve mali sistemdeki sağlıksız yapı ve diğer yapısal sorunlar krizin başlıca nedenlerindedir. Şubat krizi ile ilgili gelişmelere değinmeden önce güçlü ekonomiye geçiş programının ana hatlarına değinmek faydalı olacaktır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Programda temel amaç olarak kur rejiminin bırakılması nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığın ortadan kaldırılması ve kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılanmasına yönelik alt yapı oluşturmaları temel amaç edinilmiştir.

Bu doğrultuda;²⁶

1. Programın istenilen hedeflere ulaşması ve ekonominin yeniden hedeflere ulaşılabilmesi ve ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda kesin bir siyasi tahaattüd ve desteği içermektedir.
2. Kamuda kaynak tahsisi sürecinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğinin sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin bir daha geri dönüşü olmayacak şekilde önlenmesi ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.
3. Bütün bunlarla, katılan fedakarlıkların boşa gitmesinin önlenmesi ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması amaçlanmaktadır.

Yeni programın temel ilkeleri çerçevesinde;²⁷

1. Dalgalı kur sistemi içerisinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir şekilde sürdürülmesi,
2. Bankacılık sisteminde kamu TSMF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılanmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı,
3. Kamu finansman dengesinin bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirmeyi,

²⁶ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" www.treasury.gov.tr.

²⁷ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" www.treasury.gov.tr

4. Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaştırılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelir politikası sürdürmeyi ve,
5. Bütün bunları, esneklik ve şeffaflık ile sağlanabilen yapısal unsurların altyapısını oluşturmayı hedef olarak seçilmiştir.

Temel amaç olarak programda, ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği arttırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirme ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkımızın geleceğe umutla bakması ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek olacaktır.

Yapısal yenileme ve yasal düzenlemeler,²⁸

Mali sektördeki yeniden yapılanma

Temel amaç olarak, bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Banklardaki mevduat ve bankaların diğer yükümlülüklerine yönelik olarak ilan edilen garanti uygulamasına devam edilecektir. Ayrıca bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ilişkin kamu bankaları likidite sorunlarının ortadan kaldırılması, TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarının en kısa sürede çözüme kavuşturulması mali istemdeki istikrarın ve kamu maliyesi yükünün azaltılması bakımından önemlidir. Ayrıca özel bankalarında kriz sonucu maruz kaldıkları olumsuzlukların kaldırılması amaç edinilmiştir.

Kamu finansmanı ile ilgili düzenlemeler:

- Görev zararı ile ilgili düzenlemeleri KİT'lerin faaliyetlerinde zarar oluşturacak görevlerin en aza indirilmesi ile ilgili düzenlemelere devam edilecektir. Bu çerçevede kamu bankalarında mevcut olan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik bakanlar kurulu tarafından hazırlanarak başbakanlığa sunulmuş ve yasal olarak kabul edilmiştir.
- Borçlanma yasası; kanun ile devlette şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması hedeflenmektedir. İç ve dış borçlanma ile devletin garanti verme sistemi tek bir kanunla düzenlenerek kamu borç yönetimi sınırları belirlenmiş açık ve saydam kurallara bağlanacaktır. Borçlanma ve borç yönetimi politikası esnek, çabuk karar verebilen bir alt yapıya kavuşacaktır.
- Kamulaştırma yasası; anayasamızda ve kanunda öngörülen bedelin nakden ve peşin olarak ödenmesi ilkesi, uygulamada amacından sapırılmaktadır. Kamulaştırma kararlarının alınmasında ve kıymet takdirinde mali disiplin anlayışından uzaklaşmaktadır. Bu kanunla yeterli ödeneği temin edilmeden kamulaştırma işlemine başlanılmayacaktır.

²⁸ "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" www.treasury.gov.tr

Ayrıca, ekonomide rekabet ve etkinliği arttıracak düzenlemeler kapsamında, şeker kanunu, tütün kanunu, sivil havacılık kanunu ve Türk telekom kanunu çıkarılmıştır.

Reel ekonomiye yönelik önlemler:

- İhracatın artırılmasına yönelik ilave tedbirler alınacaktır. Bunlar:
- Bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar çerçevesinde Exibank'ın kredi imkanları arttırılacak,
- İhracatta KDV ödemeleri hızlandırılacak,
- Destekle ilgili uygulamalarda bürokratik engeller azaltılacaktır. Bu kapsamda bütçe ödenekleri öne çekilerek Eximbank'a 128 trilyon TL aktarılmıştır. Doğrudan yabancı sermayenin ülkemize girişi hızlandırmak için yatırımların önündeki idari ve bürokratik engellerin kaldırılması için gerekli çalışmalar başlatılmıştır.

Makro ekonomik hedefler:

- Faiz oranlarındaki yükselme ve kurlardaki belirsizlik ekonomik birimlerin gereği olan güveni sarsmış ve tekrar bu güvenin sağlanması için faiz oranları aşağı çekilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.
- GSMH oranında yılın ikinci yarısında pozitif olması hedeflenmektedir.
- Yıl sonunda TEFE'deki artış %57.6, TÜFE'deki artış ise,%52,5 olması beklenmektedir. Programın etkin bir şekilde uygulamasında enflasyon oranını %2 civarında gelirleri hedeflemektedir.
- Büyüme hızındaki düşüş ve iç talebin daralması sonucunda ithalatın gerilemesi ve rekabet gücünde sağlanan iyileşmenin ise ihracat ve turizm gelirlerini olumlu etkilemesi beklenmektedir. Bunun sonucunda 2001 yılında yılın da cari işlemler hesabı dengeye sokulmasını beklenmektedir.

Harcama tedbirleri

- Öncelikli amaç olarak devlet kesinlikle tasarrufa gidecektir.
- Faiz dışı harcamalardaki nominal artışın GHSM'nin nominal artışının altında tutulmasına özen gösterilecektir. Bu çerçevede 2001 yılında 2000 yılına kıyasla harcamalarda %9 oranında reel bir azalma beklenmektedir.
- Kamu harcamalarını disiplin altına alarak azami tasarruf sağlanacaktır.
- Yatırım ve bazı transfer harcamalarındaki artış ve kur fiyat artışlarının altında tutularak GSMH'nin %1,5 kadar tasarruf sağlanacaktır.
- Zorunlu haller dışında yatırım programına yeni proje alınmayacaktır.
- Toplam memur sayısında artış yapılmayacaktır.
- KİT'lerin etkin çalışması için düzenlemelere gidilecek. Bu çerçevede personel sayısı arttırılmayacak. Fazla mesai, prim gibi ödemelerde kısıntıya gidilecektir.

- Sosyal güvenlik kuruluşlarının sağlık harcamaları disiplin altına alınacaktır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının Üzerine Değerlendirme

Türkiye 2000 yılı boyunca uygulamış olduğu kur çıpasına dayalı enflasyon dönüşümü programının art arda yaşanan iki krizle çökmesi sonucu, 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamada açıklanan yeni bir istikrar programını uygulamaya koymuştur. Önceleri "ulusal program" daha sonra da "güçlü ekonomiye geçiş programı" olarak tanımlanan yeni istikrar arayışının temel amacı, kamu oyunda güven ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılması yönelik altyapı oluşturmak şeklinde açıklanmıştır.

2001 yılı programı bir anlamda geleneksel IMF yaklaşımını içermekte, diğer bir ifade ile dış dengeyi sağlamak, sermaye kaçışının önüne geçmek ve döviz kurunda oluşan dalgalanmaları önlemek için sıkı para ve maliye politikası uygulaması esasına dayanmaktadır. Bu amaçla program, daraltıcı politikalar izlemek suretiyle iç talebin kısılması ve IMF ve Dünya Bankası'ndan sağlanacak kredilerle borç yükünün uzun vadeye yayılması ilkesi üzerinde durulmuştur.

GEGP ve Döviz Kuru

Programda temel amaç olarak döviz kurunda meydana gelen aşırı dalgalanma ve bunun sonucunda oluşan belirsizlik ortamına son verilmesi amacı güdülmektedir. Bunun sonucunda şimdiye kadar uygulanmakta olan döviz kuru politikası değiştirilerek dalgalı kur sistemine geçilmesi benimsendi. Buna göre döviz piyasada belirlenecektir. Söz konusu kur sistemi şimdiye kadar uygulananndan farklı olarak, döviz değerinin belirli bir bant içerisinde serbest bırakılması anlamını taşıyordu. Böylece doların değeri devalüe edilmeden piyasada serbestçe belirlenecek ve talep yoğunluğuna göre iniş çıkış gösterecektir.

Programda döviz kurlarında ilk anda sıçrama gösterse de tansiyon yatıştıktan sonra düşüş kaydedileceği belirtilmiştir.

Dolar kurundaki artış incelendiğinde, 2001 yılı rakamları ile krizin patlak verdiği ayda yani şubat ayında 1 Dolar 738.109 TL iken, takip eden ayda 1 dolar 965.969 TL ye yükselmiştir. Nisan ayında bu oran daha da artarak 1.206.954 seviyelerine kadar yükselmiştir. Programda döviz kurlarında ilk anda sıçrama gösterse de tansiyon yatıştıktan sonra düşüş kaydedileceği belirtilse de kriz başlangıç ayı olan şubatla birlikte ekim ayına kadar yükselme devam etmiştir. Fakat kasım ayında dolar fiyatlarında bir önceki ay'a oranla nispeten de olsa bir düşme olmuştur. Bu düşüşte IMF ve Dünya Bankasının borç verme konusunda yarattığı olumlu havadan kaynaklanan suni bir düşüşten ibarettir

Finansal kriz sonrasında uygulanacak politikalar konusunda birbirinden farklı kabaca iki yaklaşım vardır. Bu konuda geleneksel yaklaşım, ki IMF yaklaşımı bunun içindedir, dış dengeyi sağlamak, döviz çıkışlarını durdurmak ve döviz kurunda büyük sıçramaları engellemek için sıkı para politikasının, yüksek faizin ve sıkı maliye politikasının gerekli olduğunu düşünmektedir. IMF ve bu yaklaşımdakiler, bu tür daraltıcı politikaların iç talepte gerileme ve ekonomide küçülme yaratabileceğini kabul etmektedir. Hatta, krizde dış açık yüksekse ve döviz çıkışı çok olmuştusa, daraltıcı politikaların dozu artabilir. Şöyle ki, eğer böyle bir ülkeye dış kaynak girişi olmuyorsa, yani çıkan dövizin en azından bir bölümü bir şekilde geri gelmiyorsa, veya ülkenin yeterince yüksek döviz rezervi yoksa, IMF'ye göre dış dengeyi sağlamak için iç talebi daha fazla kısmaktan başka çare yoktur. Eğer böyle bir ülkede daraltıcı politikalar uygulanmazsa, dış dengeyi sağlamak için bütün yük döviz kurunun üzerine düşecek, kurun çok hızla artması gerekecektir. Ancak bu durumda bir devalüasyon-enflasyon sarmalına girme riski yüksektir. IMF bu sonuçlara ulaşırken arka planda geçmişte Polak modelini temel alıyordu, son dönemde ise Mundell-Fleming modelini temel alıyor.²⁹

Döviz Kuru Ne Olacak, Dalgalanma Sürer mi? Kriz öncesindeki programın en önemli dayanağı olan ve ileriye yönelik belirsizliği azaltan döviz kuru artık büyük belirsizlik taşıyor. Döviz kurunun orta-uzun vadede satın alma gücü paritesine göre belirlendiğini kabul edersek, Türk Lirasının geçmiş yıllardaki reel değer kazanma oranından hareketle 2000 Şubat sonu için bir kur değeri hesaplamak düşünülebilir. Bu tür bir yaklaşımla TÜFE endeksini kullanır ve örneğin 1994 Aralık-2001 Ocak dönemini alırsak, 2001 Şubatında nominal Dolar kurunda yaklaşık %30'luk bir artış olması gerektiğini söyleyebiliriz. Elbette daha farklı dönemler ve fiyat endeksleri kullanılırsa farklı kur artış oranları bulunabilir. Örneğin Datastream, Türkiye'de reel efektif kurda %40 dolayında bir düşüş.

GEGP ve Fiyat Artış Hızları

Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılması ile birlikte enflasyon oranının yükselmesi kaçınılmaz olacaktır. Programa göre yıl sonunda TEFİ deki artış oranı %57,6, TÜFE'de ise, %52,5 olması beklenmektedir. Ayrıca programın etkin bir şekilde uygulanması durumunda aylık fiyat artış oranının %2 oranında gerilemesi beklenmektedir.

Enflasyon Beklentisi oldukça önemlidir. Bunun nedeni ise, enflasyon hedefinin oluşturulup açıklanmasında enflasyon beklentisi mutlaka dikkate alınmalıdır. Çünkü beklentiden çok farklı olan bir hedefin güvenilirliği olamaz. Bu noktada belirtelim; bir önceki enflasyonu düşürme programının başarısız olmasında önemli bir etken enflasyon hedefi ile beklentisi arasındaki farkın büyüklüğüdür. Bu durumun yeterince dikkate alınmaması birçok sorunun başlangıç noktasını oluşturmuştur. Enflasyon hedefi oluşturulurken, hedef üzerinde bir mutabakat, toplumsal anlaşma olabilmesi de önemlidir. Korkulan odur ki, enflasyon konusunda oldukça yüksek oranlar telaffuz

²⁹ Ercan Uygur, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

edilmeye başlanmıştır. Örneğin Morgan Stanley Dean Witter, 2001 Mart ortasında yayınladığı Türkiye raporunda 2001 sonu için TÜFE enflasyonunu %73.5, TEFE enflasyonunu %68.6 olarak öngörmektedir. Belirsizlik ortamında bu tür yüksek tahminler beklentileri şekillendirecektir.

Gerek gerçekleşen gerekse beklenen TEFE ve TÜFE oranları incelendiğinde, güçlü ekonomiye geçiş programında hedeflenen oranlara ulaşması muhtemeldir. Tabloda görüldüğü üzere özellikle krizin patlak verdiği ay olan Şubat ayından sonra hem TEFE hem de TÜFE oranlarında krizden önceki aylara göre artışa yönelik büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Ekonominin düzluğe çıkması ve özellikle reel sektördeki sorunların ortadan kaldırılması için fiyat oranlarındaki artıştaki belirsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

GEGP ve GSMH

Rekabet gücüyle oluşacak iyileşme ve güçlü bir maliye politikası ile birlikte, uygulanabilir gelir ve maliye politikası sayesinde büyüme hızı ve enflasyon üzerindeki bu olumsuz etkilerin giderilmesi amaç edinilmiştir. program sayesinde yılın ikinci yarısında ekonomideki daralmanın aşılması beklenmektedir. Özellikle turizm gelirleri ve ihracatın artmasıyla birlikte ekonomideki beklenen canlanmanın oluşması programın temel hedefi olarak belirlenmiştir.

Büyüme oranları incelendiğinde, 2001 yılında uygulamaya konulan GEGP gerçeğinde aynı yıl içerisinde -3,0 oranında bir küçülme beklenmektedir. Gerçekleşen rakamlara baktığımızda yılın ilk üç aylık döneminde -4,5 oranında bir küçülme bunu takip eden ikinci üç aylık dönemde ise, -11,8 oranında bir küçülme söz konusudur. Bu rakamlar gösteriyor ki programda belirtilen hedeflere ulaşmak zor gözüküyor. Büyümenin sağlanması için, ülke içerisinde yatırım, üretim ve ihracat seferberliğinin başlatılması gerekmektedir. Hiçbir ekonomi üretmeden ve ürettiklerini de dış pazara satmadan büyüyemez .

Programın Aksayan Yönleri

Türkiye 2000 yılı boyunca uygulamış olduğu kur çıpasına dayalı enflasyonu düşürme programı on dört aylık bir süre içerisinde iki kez ekonomik krize uğramasının ardından 14 Nisan itibarıyla yeni bir istikrar programı uygulamaya konuldu. Önce ulusal program daha sonra da güçlü ekonomiye geçiş programı (GEGP) olarak tanımlanan bu yeni programın temel amacı kamuoyundaki güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve bir daha geri dönülemeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden canlanmasına yönelik altyapı oluşturulması şeklinde ilan edilmiştir. Artık ekonomimiz yeni bir dönem başlamakta idi. Uygulamaya konan bu istikrar programının bir çok aksayan yönleri ve eksiklikleri söz konusu idi. Bunlar;

- Kriz başlıca iki nedene bağlanmıştı, birincisi, sürdürülemez iç borç dinamiği, ikicisi ise, başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapı. Kamu kesimi borçlanma gereğinin ulusal ekonomiye getirdiği iç borç yükü faiz ödemelerindeki artış hızı hala devam etmektedir ve kamu bankalarının mali sistemdeki sağlıksız yapılanma devam etmektedir.

- Programda diğer bir hedefte, dalgalı kur sistemi içerisinde enflasyonla mücadelenin kesintisiz ve kararlı bir şekilde sürdürülebilmesi idi. Döviz kurları oranında yılın son çeyreğinde büyük ölçüde gecikmeler oldu fakat beklenen düzeyde henüz gelmedi. Kur riskinin devam etmesi ekonomiyi özellikle reel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca programda belirtilen enflasyon rakamlarının gerçekleştiğini söyleyemeyiz.
- Programda başka bir amaçta, toplumsal uzlaşmaya dayalı fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelir politikası sürdürülmesi amaç edinilmiştir. Şu anki ekonomik yapıya bakıldığında toplumun fedakarlık yapma gibi bir lüksü tamamen ortadan kalkmıştır. Çünkü, program toplumun istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yani Türkiye'nin gerçeklerini ortaya koyan bir program yapılmamıştır.
- Yeni ekonomik programda yer almayan ancak ekonomide belirsizliği ortadan kaldırmak açısından, para politikası, kur politikası ve gelirler acilen belirtilmeli, dalgalı kur politikası yerine kesin devalüasyon oranı netleştirilip döviz kuru istikrarının sağlanması ve böylece piyasada güven tesis edilmesi gerekiyordu.
- Programda diğer bir eksiklikte, yıllardır sürdürülen israf ekonomisine son verilmesi için gerekli düzenlemeler programda mevcut olmamasıdır. Kamunun gereksiz harcamalarında asgari %30-40 arasında bir kısıntıya gidilmesi ve devletin yeniden borçlanmaya gitmeyeceği alt yapının oluşturulması gerekmektedir.
- Özelleştirme sorununa bir an önce çözüm getirilmelidir. Şu an itibariyle özelleştirmede yapılması gerekenlerin hiç biri yapılmadı. Hükümetin özelleştirmeyi bir an önce çözüme kavuşturması ve özelleştirmeden elde edilecek gelirin ekonominin diğer aksayan yönlerine kaynak aktarılması gerekmektedir.
- Ekonomide ciddi bir vergi reformu yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Verginin tabana yayılması temel politika olarak belirlenmesi gerekir ve özellikle reel sektörün canlanması için vergi oranlarının düşürülmesi gerekmektedir.
- Bankacılık sisteminin derhal düzene sokulması gerekmektedir. Kamu bankalarının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve özel bankacılığında rehabilite edilmesi, rant ekonomisini besleyen bankacılık işlemleri terk edilerek, tüm bankaların üretim ekonomisine finans desteği sağlayarak gerçek fonksiyonlarını icra eder hale getirmelidir.
- Özellikle reel sektörün tıkanma aşamasına getirmiş olan yapının bir an önce gerekli düzenlemelerle işler bir hale getirilmesi gerekmektedir. Ülke içerisinde yatırım, üretim ve ihracat seferberliğinin başlatılması

gerekmektedir. Hiçbir ekonomi üretmeden ve ürettiklerini de dış pazara satmadan büyüyemez ..

□ Diğer bir sorunda ülkeye yabancı sermaye girişinde ortaya çıkmaktadır. Programda yabancı sermayenin ülkeye girişinin önündeki bürokratik engellerin bir an önce kaldırılması gerekmektedir.

□ Program diğer bir eksikliği, uygulamada olan fakat şu anda yani enflasyonist ortamda geçerli ortamda pek geçerli olmayan eski düzen muhasebenin bir kenara bırakılarak enflasyon muhasebesine geçme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Muhasebe kayıtlarındaki kayıplara son vererek, kayıt dışı ekonomiyi engellemek suretiyle acilen enflasyon muhasebesine geçilmelidir.

Mali sisteme işlerlik kazandırılmadığı, yapısal reformların gerçekleştirilemediği ve ekonomik programa güven unsurunun tesis edilemediği bir ortamda, programın başarılı olması ve makro ekonomik istikrarın sağlanması imkan dahilinde bulunmamaktadır. Yapılması gereken, Türkiye'nin gerçeklerini de göz önüne alınmak suretiyle, yapısal reformlara hız kazandırmak, toplumun tüm kesimlerinin desteğini ve katılımını sağlayarak toplumsal uzlaşma yoluyla ekonomik seferberlik ilan etmektir. Siyasal istikrarın devamının sağlanması ise, programın başarısının temel şartları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin mevcut ekonomik ortamda bir seçim platformuna girmesi sadece izlenen ekonomik programın kredibilitésini değil, bundan sonra izlenecek programların kredibilitésini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu itibarla, ekonomik programın desteklenmesini hayati öneme haiz olduğunu toplumun tüm kesimlerince anlaşılması büyük önem arz etmektedir.

Sonuç

Ekonomisinde belirleyici üç temel gösterge, faiz, döviz kurları ve sermaye hareketleridir. Bu üç temel gösterge dışı açık bir piyasa ekonomisinde belirleyici bir etken olmaktadır.

1994 Nisan krizinde, kamu borçlanma gereğinin yüksek düzeylere çıktığı bir dönemde, faizlerin sözde düşürülmesi ve TL'den kaçış sonucu, döviz talebi oldukça artmıştı. Konsolide bütçe harcamaları hızla artarak, kamu kesimi açıklarının belirleyici olma özelliği kazanmasına sebebiyet vermiştir. Kasım 2000 tarihinde ise, temel amaç olarak, enflasyonun indirilmesi ve faiz oranlarında hızlı düşüş, para ve döviz kuru gelişmelerinin daha çok önceden tahmin edilebilir hale getirilerek, yerli ve yabancılar için finansal yatırımın değeri üzerindeki belirsizliğin azaltılmasını gerektirdiği üzerinde durulmuştur. 2000 Kasım krizinde döviz kurunun sabitleşmesi nedeniyle, cari işlemler açığının hızla artması ve Kasım ayında gerekli düzenleme önlemlerinin alınmaması yabancı yatırımcıların ani döviz

talebinden doğan piyasa dengesizliği karşısında yükselen döviz talebiyle birlikte, piyasadan para çekilmesi sonucu faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Faiz oranlarının artmasına paralel olarak, piyasada özellikle de reel piyasayı olumsuz yönde etkilemiştir.

Döviz kurundaki sürekli dalgalanmaların önlenmesi amacıyla, döviz kuru rejiminden şeffaf ve önceden ilan edilmiş bir çıkış stratejisine ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Merkez Bankası, IMF ile yapılan anlaşma neticesinde, döviz giriş ve çıkışına paralel değişen net iç varlıkları belirli bir bant içinde tutmuştur. Piyasaların düzenlenmesinde Merkez Bankası pasif bir konumda kalmıştır. Buna bağlı olarak likitide krizi yükselen bir trend de devam etmiştir. Yükselen faizler sonucu mali kesim likid talebi artmış, özellikle finans sektörü ve reel sektör bir kriz süreci içerisine girmiştir.

Şubat krizinin ortaya çıkmasındaki en büyük etken sürdürülemez iç borç dinamiği ve mali sistemdeki sağlıksız yapı ve diğer yapısal sorunlar krizin başlıca nedenlerindedir. Şubat Diğer krizlere oranla 2001 Krizi daha ciddi boyutlarda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, kamu bankalarının, bütçe yükünün devir edilmesi sonucu oluşan görev zararlarından dolayı yaklaşık 25 Milyar dolar alacakları nedeniyle ortaya çıkan açıkları, gereken zamanda kapatılmayınca piyasalar üzerinde baskıya neden olmuştur. Bankaların içinde bulunmaları likitide sıkıntısı İnterbank piyasalarında faiz oranlarının aşırı derecede yükselmesine sebep olmuştur.

21 Şubat'taki hazine ihalesinin yapılamamış ve kamu bankalarının açıkları için Merkez Bankası'nca, "son borç veren banka prensibi" ile, borcunu ödemeyen bankalara borç vererek, ödemeler sisteminin tıkanmasını önler, anlayışı zamanında uygulanmamıştır. Bunun sonucunda sistem tıkanmış ve faizler yüzde 7500'e fırlamıştır. Bankacılık sistemi dört günde ortalama yüzde 2500 düzeyinde faizlere maruz kalmıştır. Bu krizler süresinde finans sektörüne gelen ek yük 15 Milyar dolar düzeyindedir. Bu durum reel sektörün işlerliliğinin gün geçtikçe azalmasına sebebiyet vermiştir. 22 Şubat 2001'de dalgalı kura sistemine geçilmiş ve yüzde 45'lere varan devalüasyon yapılmıştır. Devalüasyona bağlı olarak ülke içerisinde dengelerin olumsuz yönde değişmesine sebebiyet vermiştir. 2001 krizine oranla, 1990 yılındaki Körfez Krizi ve 1997-98'deki Global Krizde, nispeten daha hızlı kararlar alınmış, kısmen de olsa istikrar sağlanmış ve enflasyon düşüş trendine girmiştir. 1988 ve 1989 yılları enflasyon oranı yüzde 68 ve yüzde 63 iken, 1990'da yüzde 48,6'ya düşmüştür. 1996'da yüzde 80'lere çıkan enflasyon, 1998'de yüzde 54,3'e çekilmiştir. 2001 yılında ise enflasyon yüzde 60 düzeyinde gerçekleşmiştir³⁰.

Anlaşılacağı üzere ekonomik kriz; son 14 yıldan beri değil 1991'den bu yana mevcuttur. 1989 yılından başlayarak günümüze kadar gelen ekonomik

³⁰ www.anap.org.tr

daralma sonucu piyasada büyük tahribatlara sebebiyet vermiştir. Özellikle 1990 yılında başlayan Körfez savaşı, jeopolitik konumdan dolayı Türkiye'ye gerek ekonomik gerekse sosyal yönden büyük zarar vermiştir. Alınan kararlar az da olsa ekonomik krizin daha fazla büyümesini önlemiş ve bu dönemde kısmen de olsa enflasyon düşürülerek istikrar sağlanmıştır. 1990 dan 1994 yılına kadar devam eden bu ekonomik politikalar sadece belirli bir dönemi kurtarmak amacıyla yapılan populist politikalar olmasından dolayı 1994 yılında 5 Nisan krizi patlak vermiştir. 1990 yılında büyüme % 9,3, TEFE'ye göre enflasyon ise, 48,6 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılında ise bu oranlarda krizin etkisiyle daha da artarak %-6 oranında bir küçülme ortaya çıkmıştır, TEFE'ye göre enflasyon ise, 149,6 ya yükselmiştir. Bu dönemde enflasyon hızla yükselerek istikrar bozulmuştur ve özellikle gelecek yıllarda büyük sorunlar ortaya çıkaracak kamu bankaları görev zararları altında ekonomide yeni bir olumsuzluk ortaya çıkmıştır. 1998 yılında ise, dünyada global bir kriz patlak vermiştir. Küreselleşen dünyada düzeninde global kriz, ülkemizde de olumsuz etkilere sebebiyet vermiştir. Bu olumsuzluklara rağmen enflasyon 1994 dönemine göre oldukça aşağıya çekilmiş ve istikrar sağlanmıştır. 2000 yılı Kasım krizinde ise, kamu kesimi açığı, iç borç stoku ve kamu bankaları görev zararları yüksek boyutlara ulaşmıştır. Bu olumsuz tabloya rağmen %6 oranında bir büyüme ve 1999 yılına göre enflasyon oranı oldukça aşağı çekilmiştir. (Enflasyon (%33) TEFE 12 Aylık). 2001 yılı Şubat krizinde, oluşan bu olumsuz tablo daha da kötüye giderek, kamu kesimi açığı, iç borç stoku, kamu bankaları görev zararları, döviz kurları ve faiz oranları çok yüksek boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemde enflasyon yükselme trendine girmiştir ve istikrar bozulmuştur.

2001 ve 1994 Krizinin Tablosu %

	1994	2001
Özel Tüketim	-5,4	-9,0
Devlet Tüketimi	-3,5	-8,6
Sabit Sermaye Yat.	-15,9	-31,7
Kamu	-34,8	-22,0
Özel Sektör	-9,1	-35,1
İhracat	15,2	7,4
İthalat	-21,9	-24,8
GSYİH	-5,5	-7,4

Kaynak: DİE

Yukarıdaki verilere bakıldığında, 2001 yılında yaşanan kriz 1994'ten daha ağır ve derin bir kriz olduğunu da görüyoruz. 2001 krizinin bir özelliği de özel kesime çok ağır bir darbe vurmuş olmasıdır.

1994'te %5,5 küçülen GSYİH 2001'de %7,4 1994'te %6 küçülen GSMH de 2001'de %9,4 küçülmüş. Harcamalar yoluyla hesaplanan milli gelir verileri ise

geçitli harcama kalemlerindeki gelişmeleri karşılaştırmamıza imkan veriyor. Tablodan anlaşılacağı üzere 1994'te sadece % 5,4 azalan özel tüketim harcamaları 2001 yılında %9,0 azalmış, yılın son çeyreğindeki azalma %11,7'yi bulmuş. Dayanaklı tüketim mallarındaki azalma ise geçen yılın %30,4 olmuş.

Yatırım cephesinde de durum pek iyi değildir. 1994 krizinde %9,1 azalan özel sektör sabit sermaye yatırımları 2001'de %35,1 azalmış, yani 1994'teki azalmayı dörde katlamış. Özel sektörün makine-techizat yatırımlarındaki azalma ise geçen yıl %49,6'yı bulmuştur. Kamu kesimindeki yatırım düşüşü ise, 2001'de %22 olmuş ve özel kesimdeki düşüşün altında kalmış. 1994 krizinde ise, tam tersi yaşanmış, kamu kesimindeki yatırım düşüşü özel sektördeki yatırım düşüşü özel kesimdekini dörde katlamıştır.

Abstract

In our country within the developing process, the aim of stability policies is to improve the economical instability of our country. The objectives of these policies are the sustainable financial system, structural progress, and obtaining structural confidence for the economic. For this reason, the structural reforms should be obtained and social agreement should be obtained for the social mobilization. Therefore, We will evaluate April 1994, November 2000, February 2001 crisis and the success of stability policies in terms of micro and macro criteria.

Kaynaklar

Alparslan Melike, Pelin Ataman Erdönmez, **Enflasyon Hedeflemesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Aralık 2000, <http://www.tbb.org.tr>, 10.12.2000.

Carluccio Bianchi, **The New Political Economy of Central Banking**, <http://www-ceel.gelso.unith.it/events/monetary/Bianchi.html>, 05.01.1999.

Çakıcı Latif, **Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor?**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1992.

Ercel Gazi, **Enflasyon Hedeflemesi Konulu Açış Konuşması**, 19 Ekim 2000, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000>.

Erinç Yeldan, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler" **Bilkent Üniversitesi**.

İyibozkurt Erol, Güncel Ekonomik Sorunlarımız, **Ezgi Kitabevi, Bursa 1997**.

Kepenek Yakup, Yentürk Nurhan, Türkiye Ekonomisi, **Remzi Kitabevi, İstanbul-1994**

ÖNAL.Recep "Yeniden Yapılanma ve Reform Programı" **05 Ocak 2000 Salı Ankara Ticaret Odasında yaptığı basın toplantısı**

Parasız İlker, Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar, **Ezgi Kitabevi, Mart 2001**.

Parasız İlker, "Kriz Ekonomisi" **Ezgi Kitabevi, Bursa 1996**.

KANDİLLER Rıza, **"Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Ve Ötesi"**

Tokgöz Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)**, İmaj Yayıncılık, 5. baskı, Ankara 1999.

Uygur Ercan, **Krizden Krize Türkiye Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bil. Fak. Ankara 2001.

www.die.gov.tr

www.dpt.gov.tr

www.treasury.gov.tr

www.anap.org.tr

<http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2000/12.pdf> Ekonomik Gelişmeler

www.musiad.org.tr

<http://www.ileri2000.org/celebi4.htm>